

УДК 391:7.091 (477)

Цитування:

Безугла Р. І. Український народний костюм як синтез традиції і сучасності (на прикладі вбрання перших леді України). *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2022. № 3. С. 95–100.

Bezuhla R. (2022). Ukrainian Folk Costume as a Synthesis of Traditions and Modernity (the case study of clothes of the first ladies of Ukraine). *National Academy Of Managerial Staff Of Culture And Arts Herald: Science journal*, 3, 95–100 [in Ukrainian].

Безугла Руслана Іванівна,
доктор мистецтвознавства, завідувач
відділу теорії та історії культури
Інституту проблем сучасного мистецтва
Національної академії мистецтв України
<https://orcid.org/0000-0003-1190-3646>
r.bezuhla@gmail.com

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ КОСТЮМ ЯК СИНТЕЗ ТРАДИЦІЇ І СУЧАСНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ВБРАННЯ ПЕРШИХ ЛЕДІ УКРАЇНИ)

Мета роботи полягає в комплексному підході до вивчення українського народного костюма в соціокультурному контексті сучасності. При аналізі вбрання в етностилі в гардеробі перших леді України важливо розглянути його як вияв поєднання національних традицій вбрання та сучасних підходів до його трактування в суспільстві. **Методологічною основою** дослідження стали такі загальнонаукові методи, як-от: метод узагальнення, системно-структурний та структурно-функціональний, що уможливили вияв і аналіз традиційних та новаційних засад українського народного костюма і його елементів у сучасному дизайнерському одязі України початку ХХІ століття. **Наукова новизна** статті полягає в тому, що зібрано, проаналізовано та систематизовано джерелознавчий і фактологічний матеріал за обраною темою, проаналізовано передумови «відродження» українського костюма, з'ясовано особливості використання окремих елементів костюма на підставі політичних, економічних і соціокультурних чинників. **Висновки.** Визначено низку чинників, що впливають на трансформацію елементів українського народного костюма в сучасному одязі, який створюють українські дизайнери. Здійснено аналіз творчого доробку провідних українських дизайнерів періоду сучасності: Оксани Караванської, Роксолани Богуцької, Оксани Полонець, Лілії Пустовіт, Артема Клімчука, Лілії Літківської, бренду Lake, які свого часу створювали вбрання в етностилі першим леді України – Катерині Ющенко, Марині Порошенко, Олені Зеленській – для їх участі в урочистих заходах. Це сукні, вишиті сорочки, костюми, які дружини Президентів України вдягали, зокрема, на святкування Дня Незалежності України, Міжнародного дня вишиванки. З'ясовано, що лідери суспільної думки, зокрема перші леді України, через власний візуальний образ популяризують національну ідею, є прикладом для наслідування різних верств населення України, сприяють збереженню національної ідентичності, впливають на загальносвітові тенденції у фешн-індустрії.

Ключові слова: український народний костюм, традиції, сучасність, дизайн, перша леді України.

Bezuhla Ruslana, Doctor of Art Studies, Head of the Department of Theory and History of Culture, Modern Art Research Institute of the National Academy of Arts of Ukraine

Ukrainian Folk Costume as a Synthesis of Traditions and Modernity (the case study of clothes of the first ladies of Ukraine)

The purpose of the article is a comprehensive approach to the study of Ukrainian folk costume in socio-cultural context of modernity. Analysing ethnic-style clothing in the wardrobe of the First Ladies of Ukraine, there is an urgent need to consider it as a combination of national clothing traditions and modern approaches to its interpretation in the society. **The methodological basis** of the study included general scientific methods, such as generalisation, systemic-structural and structural-functional methods that made it possible to identify and analyse traditional and innovative foundations of the Ukrainian folk costume and its elements in modern designer clothing of Ukraine at the beginning of the 21st century. **The scientific novelty** of the study consists in the fact that source and factual material on the chosen topic has been collected, analysed and systematised, the prerequisites of "revival" of the Ukrainian costume have been analysed, and the peculiarities of using the individual costume elements have been clarified on the basis of political, economic, and socio-cultural factors. **Conclusions.** A number of factors influencing the transformation of Ukrainian national costume elements in modern clothing created by Ukrainian designers have been identified. The creative heritage of leading Ukrainian designers of modern period – Oksana Karavanska, Roksolana Bohutska, Oksana Polonets, Lilia Pustovit, Artem Klimchuk, Lilia Litkovska, Lake brand, who created ethnic-style clothing of the First Ladies of Ukraine – Kateryna Yushchenko, Maryna Poroshenko, Olena Zelenska – for their participation in ceremonial events has been

analysed. These are dresses, embroidered shirts, suits worn by wives of the Presidents of Ukraine, in particular, to celebrate the Independence Day of Ukraine and the International Vyshyvanka Day. It has been found that leaders of public opinion, in particular the First Ladies of Ukraine, through their own visual image, popularise the national idea, are an example for imitation by different layers of Ukrainian population, contribute to preservation of national identity, influence global trends in the fashion industry.

Key words: Ukrainian folk costume, traditions, modernity, design, the first lady of Ukraine.

Актуальність теми дослідження. Український народний костюм – це безцінний витвір, одяг, що пройшов у своєму розвитку довгий шлях, тісно пов'язаний з історією народу, його естетичними й моральними цінностями. Будь-який народний костюм багатозначний і неповторний: це не лише яскравий самобутній елемент культури, а й синтез різних видів декоративної творчості, що зберіг традиційні елементи крою, орнаменту, використання матеріалів та прикрас, властивих одягу в минулому. Мистецтво сучасного костюма не може розвиватися у відриві від його історичного коріння та національних традицій. Переосмислення досвіду майстрів та митців, які працювали з українським народним костюмом та його елементами, сприятиме верифікації історико-культурних процесів, що впливали на його розвиток, виявленню національної, регіональної та локальної специфіки, адже культура загальнонаціонального костюма, з одного боку, пов'язана з минулим, а з іншого – виконувала й виконує функцію репрезентації нації в період сучасності.

Українська культура та мистецтво опинилися в нових воєнних реаліях, відбувся злам «звичної» та «природної» інфраструктури культурного й мистецького життя і часткова зміна ціннісних орієнтацій у суспільстві. Тема війни як жахиття та катастрофи не є новою для мистецтва, але кожна війна змінює зображальну мову мистецтва та її осмислення. Дослідження питань, що порушені в цій статті, відбувається в воєнний період та в час, який є новим для українського мистецтва взагалі та дизайну одягу зокрема, що знаходяться на стадії свого розвитку та переживають черговий етап трансформації, а у сфері моделювання одягу посилюється роль народних традицій, а саме – звернення до народного костюма. Актуалізація значення народного костюма на початку XXI століття пов'язана ще й з тим, що він уособлює світоглядну систему українців, що сформована віками й утілена засобами декоративно-ужиткового мистецтва. Високий художній рівень оздоблення кожного з елементів вбрання не лише відображає емоційну насиченість та естетичні уподобання українського народу, але й підтверджує

високий рівень майстерності українських майстрів.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичною базою роботи стали роботи науковців, зокрема З. Васиної, Т. Кари-Васильєвої, О. Косміної, К. Матейко, Г. Стельмашук, Т. Тканко та ін., які приділили значну увагу опису костюма як цілісної системи, так і кожному з його окремих елементів, з урахуванням регіональних відмінностей призначення, крою, декору, матеріалів створення тощо. Центральною темою дослідницької діяльності І. Свйонтек та М. Селівачова стала народна орнаментика в декоративному мистецтві, зокрема й в одязі. Наукова робота М. Костельної присвячена історичному аспектові, а саме – особливостям застосування етномотивів у роботі дизайнерів будинків моделей в Україні в 70-х роках XX століття [4]. Дослідниця Н. Король привернула увагу до того, що «здебільшого майстри високої моди в сучасній Україні апелюють до інтерпретацій народних традицій в ансамблях дитячого святкового одягу, натомість меншою мірою це стосується повсякденної дитячої моди» [3]. З погляду набуття знань з декоративно-прикладного мистецтва й народної культури варто згадати напрацювання Т. Ніколаєвої, яка розглянула національні традиції як основу для підготовки фахівців з дизайну одягу [5].

Мета дослідження. З огляду на специфіку дослідницької теми мета статті полягає у вивченні проблематики візуальної демонстративності й значення бренду митця в сучасній системі цінностей у мистецтві на прикладі використання етномотивів в одязі перших леді України, створеного провідними українськими дизайнерами періоду сучасності.

Виклад основного матеріалу. Для нинішньої моди матеріальна й духовна спадщина слугує історичним ядром художніх стилів, традицій національної історії. Тому першим чинником, що в різні історичні періоди активізував трансформаційні процеси, які відбувались з народним костюмом, є художні практики, носії яких – майстри зі створення окремих елементів вбрання. Особливо це стосується практик, дотичних до декоративно-ужиткового мистецтва, – ткацтва, вишивки тощо. Сучасний період не став винятком: зазначені процеси

Рис. 1. Катерина Ющенко в сорочці від Оксани Караванської

Рис. 2. Катерина Ющенко в сукні від Роксолани Богуцької, 2008 рік

спостерігаються й у творчості дизайнерів одягу, оскільки деякі з них суворо дотримуються канонів вишивання у створенні осучасненої версії народного вбрання.

Аналізуючи основні тенденції розвитку українського костюма ХХІ століття, маємо розуміти, що використання в дизайні сучасного вбрання елементів народного костюма – це не лише данина традиції та основам світогляду українського народу, але й результат діяльності сучасних дизайнерів одягу, які принесли в нього власну «філософію». Одяг – це частина особистості, а мода формує власну індивідуальність [8]. Задоволеність вітчизняного споживача модним одягом, як і раніше, відбувається здебільшого за рахунок імпорту зарубіжної продукції, тому українські дизайнери одягу змушені активно конкурувати зі світовими брендами за більш заможні верстви населення та з явищем масового перевиробництва у сфері легкої промисловості

країн Азії. У цьому контексті вітчизняні дизайнери у своїй творчості з метою задоволення потреб українських споживачів різних соціальних статусів та водночас задля того, аби посісти свою нішу в середовищі моди, звертаються до національних традицій як інструмента з досягнення обох зазначених вище вимог, що є другим чинником впливу на світогляд дизайнерів.

Загальновідомо, що моді як невід’ємній частині сучасного життя людини, притаманна мінливість. Швидкоплинні модні тенденції, які створюють на подіумах в Італії та Франції як ключових центрах світової моди, спричиняють значний вплив на формування світоглядних позицій українських дизайнерів. Це відповідно є третім чинником, який через дизайнерське бачення і під впливом глобальних модних віянь активізує трансформації національного костюма. Тренди мають значний вплив на стан збереження народних традицій як творення, так і способу носіння національного костюма і його окремих елементів. «Мистецтво стає артдіяльністю, а при оцінці рівня художності важливу роль почали відігравати такі позахудожні критерії, як модність, актуальність, популярність автора» [1, 49]. У цьому контексті «бренд митця набуває рис міфу, що дає змогу припустити, що перетворення твору мистецтва на товар-бренд, нарратив, а потім на міф є системною особливістю розвитку будь-якого ринку» [1, 52].

Стрімкий розвиток соціокультурних, інформаційних, технічних процесів кінця ХХ – початку ХХІ ст. характеризується інформаційним перенасиченням і розширенням глобальних можливостей розвитку вітчизняної моди. Ключовим питанням вивчення бренду в галузі моди, а саме українського народного костюма, є розуміння значущості ролі дизайнера одягу.

Практика створення в період сучасності численних брендів у сфері дизайну одягу є відгуком на світові тенденції галузі. Якщо ж узяти до уваги етнопатріотичні запити, що зі здобуттям Україною незалежності зростають у суспільстві, це стосується й появи дизайнерських брендів, що створюють вбрання в етностилі. Мода служить універсальним механізмом, що керує соціальним цілим: не тільки виробництвом і споживанням речей, рекламою, культурою, засобами масової інформації, а й ідеологічними та соціальними змінами [7]. Водночас спостерігається тенденція швидкої появи та зникнення нових брендів у сфері української моди.

Рис. 4. Марина Порошенко в сукні від Лілії Пустовіт, 2014 рік

Рис. 3. Марина Порошенко в сукні від Оксани Полонець, 2017 рік

Для дизайнера стратегія просування бренду так само важлива, як і для великої компанії. Однак бренд дизайнера відрізняється передусім тим, що дизайнер відповідає безпосередньо своїм ім'ям за успіхи й невдачі, пов'язані з його продукцією. Але й у першому, і в другому випадку важливою частиною маркетингової стратегії просування бренду є робота з лідерами суспільної думки, які є носіями нових модних тенденцій. Це, наприклад, громадські діячі, зірки шоу-бізнесу, блогери та ін., які зазвичай виконують роль рекламних демонстраторів вбрання. Залучення селебриті є не тільки потужним інструментом просування дизайнерської продукції серед різних споживацьких груп, але й сприяє розширенню цільової аудиторії, привертає

увагу до імені дизайнера і, як наслідок, до його продукції. Лідери думок – посередники, які транслюють у суспільство ідею дизайнера й цінності бренду. Але в уяві споживача ця ідея вже сприймається як ідея людини-лідера суспільної думки, якій довіряють. Тож що більше відомих людей транслюватимуть власним прикладом у суспільство національну ідею, візуалізовану та репрезентовану в дизайнерському етновиробі, то масштабнішою буде трансформація традиційного образу національного костюма.

Спробуємо розглянути це твердження на аналізі схеми «дизайнер – лідер суспільної думки – національний костюм» на прикладі вбрання перших леді України, які в цьому випадку виступають ідейними лідерами українського суспільства. С. Долеско, досліджуючи мистецтвознавчий трансфер українського народного костюма, наголошує на тому, що передача вікових світоглядних установок через народне вбрання або його елементи залежить від носія цих цінностей, зокрема від активної популяризації дружинами Президентів українського народного вбрання, його елементів у державних протокольних заходах [2, 88]. Тож предметно розглянемо творчий доробок українських дизайнерів одягу Оксани Караванської, Роксолани Богуцької, Оксани Полонець, Лілії Пустовіт, Артема Клімчука, Лілії Літковської та бренду Lake, у виробках яких перші леді транслювали український етностиль.

Оксана Караванська створила велику кількість упізнаваних святкових образів для Катерини Ющенко, дружини Президента України Віктора Ющенка, для участі в урочистостях з нагоди державних свят, зокрема Дня Незалежності України. Окремо слід виділити сукні й сорочки з елементами вишивки різних регіонів України (наприклад борщівської вишивки), де домінують чорний, червоний кольори на білому тлі (рис. 1). У вбранні від Роксолани Богуцької на загал Катерина Ющенко з'являлася неодноразово. Один з найяскравіших образів – сукня, що поєднала в собі елементи вечірнього вбрання та етностилю, вишита бісером за мотивами традиційної буковинської вишитої сорочки. Сукню було доповнено паском та сумочкою, декорованими в стилістиці сукні (рис. 2).

2014 року Лілія Пустовіт створила для Марини Порошенко святкову сукню для участі в урочистостях з нагоди інавгурації Петра Порошенка (рис. 4). У виконаній у блакитно-жовтих кольорах довгій сукні-спідниці уособлено водночас і прапор, який довкола себе

Рис. 5. Олена Зеленська в сукні від Артема Клімчука, 2019 рік

Рис. 6. Олена Зеленська в убранні від українського бренду Lake, 2022 рік

обмотували учасники революційних подій на Майдані, і стилізована плахта, де роль «сорочки» виконує нижня частина вбрання світло-жовтого кольору, а «плахти» – верхня частина, блакитна. 2017 року, до Дня Незалежності України, перша леді Марина Порошенко обрала ексклюзивну сукню пудрового відтінку з вишитими та мереживними вставками (крупний рослинний орнамент) білого кольору від «Дизайн-студії Оксани Полонець» (рис. 3). Вишивка на сукні виконана шовковими й бавовняними нитками в поєднанні із шовком, маркізетом і бавовною. Орнаментальні мотиви базувались на типовій вишивці козацької верхівки XVII–XVIII століть. Примітно, що святкові образи

доньок Марини та Петра Порошенків – Олександри та Євгенії – також були створені Оксаною Полонець.

Не стала винятком серед перших леді й Олена Зеленська, яка також віддає перевагу одягу від українських дизайнерів. На церемонію інавгурації Володимира Зеленського перша леді одягла сукню і кейп молочного кольору з ручною вишивкою від українського дизайнера *Artem Klimchuk* (рис. 5). До Дня Незалежності (2022) перша леді обрала брючний костюм від українського бренду *Lake*. Костюм був прикрашений ручною вишивкою (майстер Руслан Панчук) – це стилізована квітка мальви, виконана різними стібками, характерними для вишивки рушників із різних регіонів України. Це полтавська гладь із настилом, ретязь, просо, рядок, шахівниця, містечка, качалочка та стебловий шов. Такий набір стібків символізує різноманітність та єдність України (рис. 6). Образи першої леді від дизайнерки *Лілії Літковської* запам'яталися білим костюмом із сучасного домотканого полотна, який дружина Президента обрала для офіційної подорожі до Катару, та вишитим жилетом на День вишиванки (2021) (рис. 7).

Аналіз численних інтернет-ресурсів дає змогу стверджувати, що після демонстрації першими леді, які є одними з найвпливовіших лідерів суспільної думки періоду сучасності, під час урочистих заходів вбрання, у якому наявні елементи традиційного костюма, в суспільстві зростає інтерес до нього. Пересічні

Рис. 7. Олена Зеленська в образі від Лілії Літковської, 2021 рік

українці також починають застосовувати окремі частини костюма (наприклад сорочку, пояс, прикраси) у святковому та повсякденному

гардеробі. У дизайнерів одягу зростає кількість замовлень, що спонукає їх розробляти нові елементи декору з використанням етномотивів та випускати нові колекції етновбрання.

Наукова новизна дослідження обумовлена тим, що вперше в українському мистецтвознавстві на прикладі вбрання перших леді України розглянуто трансформаційні процеси, що відбуваються з національним костюмом на початку XXI століття, на перетині традицій та сучасного бачення як дизайнерів, так і їхніх клієнтів. Задля цього здійснено систематизацію та аналіз потужного джерельного й фактологічного матеріалу, що стосується обраної теми, описано застосування окремих елементів народного костюма в гардеробі перших леді України.

Висновки. Кожна історико-культурна епоха створює власну «картину світу», властивий для неї спосіб художнього бачення світу, свою сукупність загальних, переважно неявних передумов художньої творчості та, власне, тільки для неї характерне мистецтво, а зміна історичних епох означає кардинальну трансформацію способу художнього бачення, відповідно й радикальний переворот у художньому трактуванні світу. Етнічний стиль – це унікальний напрям у дизайні, відродження традицій та вдосконалення їх у сучасному світі.

Визначено низку чинників, які впливають на трансформацію елементів українського народного костюма в сучасному одязі, який створюють українські дизайнери. До таких факторів можна віднести вплив народних традицій на мислення дизайнера; суспільну потребу у вбранні в етностилі, сформовані як внутрішньодержавними, так і світовими процесами, що спонукає дизайнера створювати сучасний одяг з використанням елементів українського народного костюма; вплив загальносвітових тенденцій на світоглядні позиції творчої діяльності дизайнера, лідерів суспільної думки. З'ясовано, що перші леді України є одними з найвпливовіших лідерів суспільної думки, національний український колорит у гардеробі яких є прикладом для наслідування різних верств населення України та сприяє підйому патріотичного духу українського народу в часи соціально-політичних трансформацій.

Література

1. Безугла Р. Бренд митця та арт-ринок: Сучасна система цінностей у мистецтві. *Художня культура. Актуальні проблеми* : наук. журнал. 2021. № 17(2). С. 49–53. DOI: [https://doi.org/10.31500/1992-5514.17\(2\).2021.247960](https://doi.org/10.31500/1992-5514.17(2).2021.247960).
2. Долеско С. В. Мистецтвознавчий трансфер українського народного вбрання у державних протокольних заходах. *Вісник Національної академії культури і мистецтв*. 2021. № 1. С. 84–89.

3. Король Н. Народні традиції в моделюванні дитячого одягу: історичний досвід українських дизайнерів. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2015. Вип. 26. С. 198–209.

4. Костельна М. Локальна специфіка відображення етномотивів у колекціях дизайнерів українських будинків моделей 1970-х років. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Наук. записки Рівненського держ. зум. ун-ту*. 2013. Вип. 19 (1). С. 66–69.

5. Николаєва Т. В., Шафранська Т. В., Николаєва Т. І. Національні традиції як основа підготовки фахівців з дизайну одягу. *Art and Design*. 2019. № 1 (05). С. 140–149.

6. Butler J. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. L., N.Y.: Routledge, 1990. 173 p.

7. Lipovetsky G. (1987) *L'Empire de l'éphémère : la mode et son destin dans les sociétés modernes*, Gallimard, 1987. 330 p.

8. Svendsen L. *Fashion: A Philosophy* / Translated by John Irons. London: Reaktion Books Ltd, 2006. 169 p.

References

1. Bezuhla, R. (2021). Artist's Brand and Art Market: A Modern System of Values in Art. *Naukovyi zhurnal Khudozhnia kultura. Aktualni problemy*, 17(2), 49–53 [in Ukrainian].
2. Dolesko, S. V. (2021). The art history transfer of the Ukrainian people's dress in protocol events. *Visnyk Natsionalnoi akademii kultury i mystetstv*, 1, 84–89 [in Ukrainian].
3. Korol, N. (2015). Folk traditions in modeling of kid's clothing: Historical experience of Ukrainian designers. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv*, 26, 198–209 [in Ukrainian].
4. Kostelna, M. (2013). Local specifics of ethnic motifs in the collections of designers of Ukrainian model houses in 1970s. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku. Nauk. zapysky Rivnenskoho derzh. hu-manit. un-tu*, 19 (1), 66–69 [in Ukrainian].
5. Nikolaieva, T. V., Shafranska T. V., Nikolaieva T. I. (2019). National traditions as a basis for training of fashion design specialists. *Art and Design*, 1 (05), 140–149 [in Ukrainian].
6. Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. L., N.Y.: Routledge [in English].
7. Lipovetsky, G. (1987). *L'Empire de l'éphémère: la mode et son destin dans les sociétés modernes*, Gallimard [in French].
8. Svendsen, L. (2006). *Fashion: A Philosophy* / Translated by John Irons. London: Reaktion Books Ltd [in English].

*Стаття надійшла до редакції 17.05.2022
Отримано після доопрацювання 15.06.2022
Прийнято до друку 22.06.2022*